

Gilgameš ja Uršanabi

Sebastian Fink

Tõlkinud Vladimir Sazonov ja Sirje Kupp-Sazonov

Gilgameši eepos on kindlasti kõige tuntum muistne Mesopotaamia tekst.¹ Lood Gilgamešist olid kirjutatud sumeri keeles ja tuntud juba kolmandal eelkristlikul aastatuhandel.

Need lühemad tekstid käsitlevad erinevaid teemasid, milles Gilgameši ja tema teenrit/sõpra Enkidut kujutatakse kahe kangelasena, kes kogevad mitmesuguseid seiklusi.

Teisel eelkristlikul aastatuhandel eksisteerisid originaalteksti erinevad akadikeelsed versioonid ja lugusid täiendati uute elementidega, kuid et need tekstid on säilinud fragmentaarselt, ei tea me, kas siis oli juba olemas ka kõiki lugusid koondav versioon.

Niinimetatud standardversioon (või 12 tahvli versioon) on arvatavasti esimese eelkristliku aastatuhande nähtus, mis on omistatud õpetlasele Sin-leque-uninnile. See kõiki lugusid koondav versioon on omalaadne Gilgamešile keskendunud kujunemisromaan. Tekstis kujutatakse tema arengut despootlikust noorest valitsejast targaks kuningaks. Gilgameš

Artikkel on varem ilmunud lühemas versioonis saksa keeles: Sebastian Fink. *Gilgamesch und Urschanabi*. — *Revue d'Assyriologie et d'Archéologie orientale*, 2015, Vol. 108, nr 1, lk 67–69. Ma tänan Simo Parpolat, Robert Rollingeri, Martin Langi ja Manfred Schretterit soovitude eest.

¹ Eesti kees vt: Gilgameši eepos. Akadi keelest tõlkinud ja seletused kirjutanud Amar Annus. (Bibliotheca Antiqua) Tallinna Ülikool, 2010.

kogeb sõprust, elab läbi seiklusi ja lõpuks annab tema parima sõbra Enkidu surm tõuke asuda oma viimasele retkele igavest elu otsima.

Kuna Gilgameš teab, et üks inimene on juba saavutanud igavese elu, elades saarel maailma lõpus, alustab ta pikka reisi ja jõuab surmamereni, mis on viimane takistus enne saart. Nüüd ilmub tegevustikku Uršanabi — paadimees, kelle ülesandeks on viia inimesi üle surmamere. Gilgameš muutub vägivaldseks ja purustab kivist esemed, mida Uršanabi ohtliku mere ületamiseks kasutab. Hoolimata hävitamisest õnnestub Gilgamešil ja Uršanabil meri ületada, kuid Gilgamešile igavest elu ei kingita. Üleujutuse kangelane Ūta-napišti, kes sai tasuks igavese elu, saadab Gilgameši tagasi koju ja annab pikale retkele kaaslaseks oma endise paadimehe Uršanabi.

Gilgameši eepose standardversioonis ilmub Uršanabi esimest korda X tahvlil (rida 87) ja mängib olulist rolli XI tahvli lõpus. Andrew George viitab nimele Sursunabu, mis esineb vanababüloonia kirjaviisis, aga mis on hilisemates tekstides asendatud Uršanabiga.² Tõenäoliselt järgis George nime interpreteerimisel Lamberti avaldatud nimekirja, mis sisaldab võrrandit ^mur.šánabi! = ^mamēl-^dé-a ja seega tõlgib ta nime kui 'Ea teener'.³

Selline nime interpreteerimine on täiesti võimalik eelkõige seetõttu, et juba muistsed kirjutajad olid oma nimekirjades esitanud niisuguse variandi. Sellest hoolimata on andmeid, et seda nime võib ka teisiti tõlgendada — täpsemalt öeldes tundub mulle, et nime muutumine, mida ka George oli näidanud, leidis aset kusagil Vana-Babüloonia ajastu ja Gilgameši eepose hetidi keelde ümberpanemise vahel, võimaldades erinevaid tõlgendusviise.

Nime esimene element „Ur“ ei tekita mingit diskussiooni, sest see kuulub sumeri isikunimedes sageli kasutatavate nimede hulka ja on tõlgitav kui 'teener'. Teine element „šanabi“ vastab akadikeelsele sõnale *šinipu* ega tähenda vaid '40' arvu, mis sageli viitab Enki/Ea jumalaarvule,⁴ vaid ka murdu $\frac{2}{3}$, mida kuuekümnendsüsteemis võib jällegi kirjutada kui 40.

² Andrew R. George. *The Babylonian Gilgamesh Epic. I. Oxford: Oxford University Press, 2003, lk 149–150.*

³ Wilfred G. Lambert. *Ancestors, Authors, and Canonicity.* — *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 11, 1953, lk 13.

⁴ Tõend on leitav siin: A. R. George 2003, lk 150–151.

Enamasti kasutakse siiski oma märki ŠANABI. Nii annab CAD *šinipu* jaoks järgmisi kahekeelseid võrdlusi:

𐎶.bi = *ši-ni-pa-tum* — Hh. I 334

šá-na-bi 𐎶= *ši-ni-pu* (var.: *-i-pi*) — Ea I 360 [---]

šá-na-bi 4xU = *ši-ni-pu, ši-ni-pa-a-tum* — A II/4:198f.⁵

Siin näitab kiri 40 (4xU), mis tekitab assotsiatsiooni Ea/Enkiga. Tähen-
dus 𐎶 tekitab meis teise assotsiatsiooni. Järgnevalt on Lunanna, järg-
mise kakskeelse tõendi jaoks *šinipu* all kirjas (järgmiselt).

4.kam.ma Lú.^dNanna 𐎶.bi abgal

rebû MIN ši-ni-pat apkalli

Neljas on Lunanna, kes on kaks kolmandikku tark — Or. NS 30 3:24ff.

[...] (*bīt mēsiri*)⁶

Selle kõrval on olemas veel vaid osaliselt säilinud rida 22 *Pessimistli-
kust dialoogist*, mis kõneleb ühest „kaks kolmandikku idioodist“.⁷ Palju
tuntum kirjanduslik tegelane, kellel on tegemist kahe kolmandikuga, on
ikkagi Gilgameš.⁸ Tahvilil I (read 47–48) on teda nimetatud (järgmiselt):

^d*GIŠ-gim-maš ul-tu u₄-um i'-al-du na-bu šum-šú šit-tin-šú ilum-ma
šul-lul-ta-šú a-me-lu-tu*⁹

Gilgameš oli ta nimi alates päevast, kui ta sündis, kaks kolmandikku
temast oli jumalik, üks kolmandik oli inimlik.

Siin ei ole kasutatud eelpool vaadeldud sõna *šinipu*, vaid sõna *šittān*,
mida CAD-i järgi kasutati eelkõige siis, kui juttu oli sellest, et midagi
on jagatud, sealhulgas on mainitud ka kolmandat kolmandikku.¹⁰ Niisiis

⁵ CAD, Š3, 43 s.v. *šinipu*.

⁶ CAD, Š3, 43 s.v. *šinipu* (jättes välja variandid).

⁷ Wilfred G. Lambert. *Babylonian Wisdom Literature*, Oxford: Oxford University Press, 1960, lk 144–145: [---] *x qa-a-a-lu ši-ni-pat lil-li*.

⁸ Suure tõenäolisusega mängib ka *Pessimistlik dialoog* kõikjal tuntud Gilgameši 𐎶 jumalikuks olemisega.

⁹ A. R. George 2003, lk 540.

¹⁰ CAD, Š3, 134–136, väljendi *šittān* all.

oli Gilgameš $\frac{2}{3}$ jumal.¹¹ Tõele on lähedal see, et Uršanabit võib tõlkida kui „kahe kolmandiku teener“ ja selle nimega võib tuua välja seoseid Gilgamešiga. Filoloogilisest seisukohast on niisugune interpreteerimine täiesti võimalik¹² — saame ju sellest interpretatsioonist teada tänu tekstile endale.

Esmalt tahaksin süveneda natuke Ea ja Uršanabi seosesse. Ea mängib uputusejutustuses olulist rolli ning nii saabki teoks seos Ea ja Uršanabi vahel pigem kaudselt, jutustuse pealiinis ei mängi Ea aga mingit rolli.

Gilgameši ja Uršanabi vahel on ometi oluline seos. Esmalt on Uršanabi vastutav selle eest, et toimetada Gilgameš Ūta-napišti juurde (tahvel X, read 169–194). Hiljem peab ta (Uršanabi) viimase korraldusel Gilgameši pesema ja riietama ning lõpuks määratakse ta Gilgamešile Enkidu mingit laadi asendajaks (XI, read 250–272).¹³ Eriti tõestab meile pesemine ja riietamine, et Uršanabi oli eeposes tõepoolest kujutatud kui Gilgameši teener, mis toetab pakutud interpretatsiooni.

Sellegipoolest ei saa ma väita, et see interpretatsioon on ainuvõimalik. Nii nagu leksikaalsetes nimekirjades esinevad erinevad akadi vasted sumeri sissekannetele,¹⁴ on ka nimedel erinevad interpretatsioonid. Pealegi näitab Marc van der Mieroop, et vaid vähesed „ehtsad“ pärisnimed on Gilgameši eeposes olemas, enamik nimesid on mõisteliselt täiesti

¹¹ Küsimuse üle, kuidas seda $\frac{2}{3}$ jumalusest seletada, olen ma juba arutlenud. (Vt Sebastian Fink. *The Genealogy of Gilgamesh*. — *Classica et Christiana*, 2013, nr 8–1, lk 81–107. <http://history.uaic.ro/wp-content/uploads/2013/01/Classicacc812013.pdf>.) Alles selle artikli kallal töötades sai mulle selgeks võimalus, et eksisteerib seos eeposesse sisse viidud idee „ $\frac{2}{3}$ jumalusest“ ja ülevedaja nime osalise muutmise vahel. Seeläbi on täiesti võimalik, et Uršanabi nime etümoloogiline tõlgendus ongi põhjus, miks Gilgameš muutus $\frac{2}{3}$ jumalaks

¹² Vt Benjamin R. Foster (tlk, toim). *The Epic of Gilgamesh*. (Norton Critical Editions.) New York / London: W. W. Norton & Company, 2001, lk XIX–XX. Andrew George polnud sellest ettepanekust veel kinni haaranud.

¹³ Paralleelid on silmatorkavad. Täpselt nagu esimesel kohtumisele Enkiduga, läheb võitluseks ka Uršanabiga, kes siiski ei paista Gilgameši jaoks võrdväärse vastasena. Seejärel peab Uršanabi nagu Enkidugi oma harjumuspärasest ülevedajana elust loobuma. Lõppude lõpuks leiab Uršanabi end Gilgameši ustava/truu kaaslasena, kes saadab teda reisil Urukisse.

¹⁴ Šanabi juhtumi puhul pakub Aa II/4, 197–200 meile järgmisi sissekandeid: *^dé-a, ši-ni-pu, ši-ni-pa-a-tum, ar-ba-a*. — MSL XIV, 285.

läbipaistvad ja kirjeldavad pigem prototüüpi (jahimeest, naissoost kõrtsmikku, ahvatlevat naist) kui indiviidi.¹⁵

Niisiis sobib „sumeri“ nimi nagu Uršanabi suurepäraselt selleks, et Gilgameši eepose lugejate või kuulajate tähelepanu endale tõmmata. Tõenäoliselt on ehtsa pärisnime kasutamine kirjutaja valitud tähelepanu juhtimise tehnika. See võib rääkida meie jaoks kaugete Mesopotaamia kirjanduse autorite suurest meisterlikkusest, sest esmapilgul esitavad nad ebaolulise tegelase nime sellisena, et haritud lugejale avanevad erinevad interpreteerimisvõimalused, ja ülevedaja Uršanabi omandab tänu oma sumeri nimele salapärasuse aura.

---

¹⁵ Marc van de Mieroop. *The Mesopotamians and their Past.* — Josef Wiesehöfer, Thomas Krüger (toim). *Periodisierung und Epochenbewusstsein im Alten Testament und in seinem Umfeld.* (Oriens et Occidens 20.) Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2012, lk 47.